

ΤΖΩΝ ΝΤΟΝ

ΑΝΤΑΥΓΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΤΟΥ ΠΟΙΗΣΗ

Η περίπτωση του μεγάλου Άγγλου μεταφυσικού ποιητή Τζων Ντον (1573-1673 μ.Χ.) είναι μια ενδιαφέρουσα, κλασική ίσως, περίπτωση, που μπορεί να καταδείξει πως οι αισθητικές αντιλήψεις στην ποίηση μπορούν να παραλλάσσουν από εποχή σε εποχή, και αυτό που θεωρούνταν μειονέκτημα στην εποχή που γράφτηκε, να θεωρείται πλεονέκτημα ή «υψηλή ποίηση», σε μιαν άλλη σαν τη δική μας.

Συνάμα, η μελέτη της ερωτικής, και ιδίως της θρησκευτικής, μεταφυσικής ποίησης του Ντον, μπορεί να δείξει σ' οποιονδήποτε μπορεί να διατηρεί έστω και την παραμικρή αμφιβολία πόσο κοντά βρίσκονται τα καρποφόρα δέντρα του ερωτικού και του θρησκευτικού ποιητή, αφού ποτίζονται από τα ίδια ζωηφόρα νάματα.

Ο Τζων Ντον -η προφορά του ονόματος του κυμαίνεται ανάμεσα στο Ντον και Νταν- γεννήθηκε στο Λονδίνο το 1572 από Ρωμαιοκαθολικούς γονείς. Στα δεκατρία του χρόνια σπούδαζε ήδη στην Οξφόρδη, ενώ στα δεκάξι του (το 1587) συνέχισε τις σπουδές του στο Καίμπριτζ, χωρίς να πάρει πτυχίο. Τελικά, σπούδασε νομικά αποφοιτώντας από το Lincol's Inn το 1594. Φοίτησε χωρίς να 'χει σκοπό να ασκήσει δικηγορία, αλλά την άσκησε για λίγο χρονικό διάστημα.

Η ανήσυχη φύση του, η νεανική φιλοδοξία και η ισχυρή προσωπικότητά του είχαν ως αποτέλεσμα να 'χει διάφορες μεταπτώ-

σεις στη ζωή του. Το 1614, ο Ντον κατέλαβε θέση στο κοινοβούλιο και το επόμενο έτος δέχτηκε να γίνει βασιλικός εφημέριος. Στα πενήντα του χρόνια ο Ντον, μετά τη μεταστροφή του από τον καθολικισμό στην Αγγλικανική Εκκλησία, άρχισε να γράφει θρησκευτικούς αντισταλους, ενώ το περιφημότερο ίσως έργο του τα *Ιερά Σονέτα* (*Holy Sonnets*), άρχισε να το γράφει μετά το 1621.

Η ποιητική δημιουργία του Ντον μπορεί να χωριστεί σε δυο κατηγορίες, που αντιστοιχούν σε δυο περιόδους της ζωής του. Στην πρώτη ως το 1615 περίπου, που ασχολήθηκε σχεδόν αποκλειστικά με ερωτική ποίηση και στην ωριμότερη περίοδο, από το 1616 και εντεύθεν, που χαρακτηρίζεται για την παραγωγή της υψηλής μεταφυσικής του ποίησης, αν και τα πρώτα δείγματα της αρχίζουν νωρίτερα, από το 1609, με τη συλλογή *Λιτανεία* (*Litany*) κ.ά.

Είναι φανερό ότι παρόλο που οι κριτικοί μιλούν για δυο φάσεις της ζωής του, δεν μπορεί κανείς να σύρει σαφή διαχωριστική γραμμή, αλλά ούτε και είναι αναγκαία, γιατί η μετάβασή του στη μεταφυσική ποίηση δεν έγινε απότομα, αφού τα σπέρματά της υπήρχαν ήδη μέσα στην ίδια την πρώτη ποίησή του.

Η ερωτική του ποίηση μας είναι γνωστή από τη συλλογή «*Τραγούδια και Σονέτα*» και αποτελεί τμήμα μιας μεγαλύτερης συλλογής, που φέρει τον τίτλο *Ποιήματά* (*Poems*, 1633). Εκδόθηκε δυο χρόνια μετά τον θάνατό του, ενώ πιο μπροστά κυκλοφορούσε μόνο σε χειρόγραφα.

Η ερωτική ποίηση του Ντον αποτελείται από λυρικά ποιήματα, σάτιρες, ελεγείες, αλλά και έμμετρες επιστολές. Από τις ελεγείες του, οι πιο γνωστές είναι «*Ελεγεία I. Ζηλοφθονία ή III*», «*Μεταστροφή, ή XIX*» κ.ά.

Πολλά απ' τα ποιήματά του αυτά είναι γραμμένα κατ' απομίμηση του ύφους των Λατίνων ποιητών Οβίδιου, Ιουβενάλη και Οράτιου, ενώ άλλα φέρουν τη σφραγίδα της πρωτοτυπίας και αυθεντικής ιδιοφυΐας του Ντον. Τα ερωτικά ποιήματα του Ντον ήταν ποιήματα πολύ παράδοξα για την εποχή του και ενίοτε σκανδαλιστικά, με την έννοια ότι ξέφευγαν από το παραδοσιακό λυρι-

κό πνεύμα και το καλούπι της εποχής που εξιδανίκευε και εξυμνούσε τη γυναίκα, στον τύπο των ποιημάτων του Σπένσερ και του Α. Τένyson. Αρκεί κανείς να συγκρίνει τα ερωτικά σονέτα του Σαίξπηρ με τα λυρικά ερωτικά του Ντον, για να συλλάβει τη διαφορά, σημειώνει ο γνωστός Άγγλος κριτικός C. S. Lewis. Ο Ντον στην ερωτική του ποίηση συνδυάζει τη χαρά με την πίκρα, τον ρεαλισμό και την ηδυπάθεια, την υψηλή πνευματικότητα με την κατάρλιψη, τη σάτιρα και την ελεγεία, τον αισθησιασμό με τον κυνισμό, με σπινθηροβόλες και τολμηρές εικόνες, με τις οποίες δεν διστάζει κοντά στη φλόγα του έρωτα να μιλάει για κόκκαλα νεκρών και σάβανα. Ένα στυλ τελείως προσωπικό που φανερώθηκε και ολοκληρώθηκε περισσότερο στη θρησκευτική του ποίηση.

Παρόλο που τα λυρικά ερωτικά του ποιήματα, που έγραψε γύρω στα 25 του χρόνια, είναι απ' τα πιο ωραία και περίφημα ποιήματά του, ώστε ο κριτικός - λογοτέχνης Ben Johnson να πει ότι η καλύτερή του ποίηση γράφτηκε στα νεανικά του χρόνια, εκείνο που προσείλκυσε την προσοχή των φιλολογικών κριτικών ήταν ο στοχασμός του ποιητή. Γιατί υπάρχουν λυρικά ποιήματα που, όπως είπε ο Λούις Αντερμάουερ, ανήκουν στην κατηγορία των πιο γνήσιων στοχαστικών τραγουδιών. Και είναι φανερό ότι κάτω από το δηκτικό ή ερωτικό πνεύμα δουλεύει η ίδια κινητήρια αγωνία που επεξεργάζεται τα θαυμάσια ποιήματα της ωριμότητας: ο φοβερός εχθρός του ανθρώπου, ο θάνατος, η μόνη γραμματικά τέλεια τελεία, όπως τον χαρακτήρισε ο σύγχρονος ποιητής Brian Patten.

Ο Ντον, άνθρωπος με δυνατά πάθη, με όρεξη, αγάπη και πάθος για τη ζωή και ταυτόχρονα με αηδία για τη ζωή, δημιουργεί με πολλά απ' τα ερωτικά του ποιήματα, μια οιονεί ανταρσία κατά της λογοτεχνικής συμβατικότητας της εποχής, τόσο στο περιεχόμενο, όσο και στη μορφή. Χτυπά αυτό που θεωρούνταν στην εποχή του ιδανικό και γεμάτο χάρη, δημιουργώντας στίχους συμπυκνωμένους, σκοτεινούς, με εικόνες παρμένες από την αιωνιότητα, και από την καθημερινή ζωή του Λονδίνου, κάνοντας δηλαδή αυτό που ακριβώς θεωρείται μοντέρνο στην εποχή μας.

Ήδη, στα τέλη του 19ου αιώνα ο *Edmund Gosse* θεωρούσε τον Ντον ως τον πιο μοντέρνο συγγραφέα του καιρού του.

Τα παρακάτω μπορούν να μας βοηθήσουν να καταλάβουμε πώς ο ποιητής με την πάροδο του χρόνου απορροφήθηκε κυριολεκτικά από τη μεταφυσική ποίηση και έγινε μάλιστα ο πρωτοπόρος της λεγόμενης «μεταφυσικής ποιητικής σχολής», που ανέδειξε ποιητές μεγάλου αναστήματος σαν τον Τζώρτζ Χέρμπερτ (1593-1633), τον Άντριου Μάρβελ (1621-78), τον Μάνλι Χόπκινς (1833 -1889), τον Ρίτσαρντ Κρακχάου (1612-1649) κ.ά.

Πνεύμα ζωηρό και ανικανοποίητο όπως ήταν ο Ντον, με γνώσεις προερχόμενες από πολλούς τομείς (νομική, ιατρική, φιλοσοφία, αρχαιογνωσία), με πλούσιες εμπειρίες απ' τη ζωή, αλλά και πλήγματα από την ασθένεια και τον θάνατο (έχασε τη σύζυγό του και παρεστάθη μάρτυς στον θάνατο αρκετών φιλικών του προσώπων που πέθαναν αναπάντεχα) την προσοχή του έλκει το μυστήριο του θανάτου, καταλαμβάνεται από δέος και στρέφεται στο θείο για ανακούφιση, παρηγοριά και διάλογο μαζί του, αναζητώντας το νόημα της αληθινής αγάπης και της δικαιοσύνης και της ίδιας της ζωής δια μέσου του θανάτου. Ο ποιητής αγωνίζεται «Πώς η λευκή αλήθεια της σκέψης του ορατή να γίνει», ξεκινώντας από την αυτογνωσία και τη γνώση του θείου, στο μέτρο βέβαια που το επιτρέπει η ανθρώπινη γνώση.

Πριν δούμε μερικά εξάισια δείγματα της μεταφυσικής ποίησης του ποιητή, θα πρέπει να σημειώσουμε τις ποιητικές συνθέσεις του Ντον «*Η πρόοδος της ψυχής*», που γράφτηκε το 1601 και εκδόθηκε το 1633, και το «*Ανατομία του κόσμου*». Το πρώτο γράφτηκε κάτω από την επήρεια της αγανακτήσεως που αισθάνθηκε ο Ντον για τη θανατική καταδίκη του κόμητος του Έσσεξ. Στους στίχους του αναμιγνύει τον θρησκευτικό του οίστρο με τον σαρκασμό και τη σάτιρα με την ευγένεια.

Το δεύτερο γράφτηκε με αφορμή τον αναπάντεχο θάνατο της Ελίζαμπεθ Ντρούρου σε ηλικία 15 μόλις ετών. Σ' αυτό ο ποιητής αναπτύσσει τις σκέψεις του γύρω από τον θάνατο με εικόνες ωραιότατες, γεμάτες ευαισθησία και ποιητική ρώμη.

Έτσι ο κόσμος από την πρώτη ώρα σαπίζει...

*Όλοι οι άνθρωποι πρόθυμα ομολογούν ότι αυτός ο κόσμος
έσβησε*

Όταν στους πλανήτες και στο στερέωμα

Αναζητούν τόσους καινούργιους, έπειτα βλέπουν ότι κι αυτοί

Είναι πάλι γκρεμισμένοι...

Όλα έχουν γίνει κομμάτια, κάθε συνοχή χάθηκε.

Κάθε ανανέωση, κάθε σχέση.

Είναι φανερό η κατάθλιψη του ποιητή σ' αυτούς τους στίχους, γιατί έβλεπε την αδυναμία και το αδιέξοδο του ανθρώπου να ξεφύγει από τη μοίρα και το ριζικό του, παρά τις αναλαμπές και τις υποσχέσεις της ανερχόμενης ως αστέρος στο στερέωμα, επιστήμης. Γιατί είχε τη διαίσθηση να συλλάβει το γεγονός ότι η επιστήμη, αντί να ωφελήσει μπορεί να καταστρέψει την ανθρωπότητα, πράγμα που εμείς ζούμε πολύ πιο έντονα και διαβλέπουμε στη δική μας εποχή.

Με νέες αρρώστιες απάνω μας πολεμούμε

Και με νέα φυσική μια χειρότερη μηχανή

Έτσι, ο ποιητής κατακτά βαθμιαία και με σκληρούς αγώνες τη θεοσέβεια και τη θρησκευτική του βεβαιότητα, που αντανάκλαται σε πολλούς στίχους. Η πίστη έλεγε ο Thomas Merton είναι μια πηγή αμφιβολίας και πάλης πριν γίνει μια πηγή σιγουριάς και γαλήνης. Οι στίχοι του Ντον αποκαλύπτουν αυτόν ακριβώς τον αγώνα, αυτή τη μάχη, μεταξύ του υλικού και του υπερ-υλικού, του χοϊκού και του ουράνιου, του φθαρτού και του άφθαρτου, της σάρκας και του πνεύματος, της αμαρτίας και της ευσέβειας, της ζωής και του θανάτου. Γι' αυτό ο ποιητής αναλώνεται κυριολεκτικά στη θρησκευτική ποίηση, αλλά και στα περίφημα κηρύγματα του (Sermons), αναδεικνυόμενος μεγάλος θρησκευτικός ρήτορας με πρωτοτυπία και βάθος που εκπλήσσει.

Ο χαρακτηρισμός του Ντον ως μεταφυσικού οφείλεται στον

ποιητή John Dryden· αλλά ήταν ο σπουδαίος κριτικός του ΙΗ' αιώνα Samuel Johnson που θεώρησε τον Τζον Ντον μεταφυσικό ποιητή, με βάση ίσως όχι και τόσο ορθά κριτήρια.

Πάντως, ο χαρακτηρισμός του Ντον ως μεταφυσικού και μάλιστα ως αρχηγού της μεταφυσικής ποιητικής σχολής της Αγγλίας μπορεί να θεωρηθεί ορθός, αν δεχθούμε ότι μεταφυσικός είναι ο θρησκευτικός ποιητής που κινείται μέσα στη λογική σφαίρα και η συγκίνησή του είναι μια χαρά που έρχεται με τον θρίαμβο του νου (Sir Herbert Read), σε αντίθεση με τον μυστικό ποιητή, όπως π.χ. τον περίφημο Ισπανό ιδρυτή του τάγματος των Καρμηλιτών Huan de la Cruz, που βρίσκεται, λίγο ή πολύ μακριά από τη σφαίρα των λογικών συλλογισμών και επιθυμεί τη μυστική ένωση της ψυχής (νύμφης) με τον Θεό (νυμφίο) φλεγόμενος από τον θείο έρωτα ή ακόμα με τους μυστικούς Angelus Silesius και Meister Eckhart.

Θα πρέπει να συμφωνήσει κανείς ακόμη με τον κριτικό Αντρέα Καραντώνη ότι «στη μεταφυσική ποίηση το κύριο πρόβλημα της είναι η αναζήτηση του Θεού, όχι μέσα από τους αφηρημένους και αναγωγικούς συλλογισμούς της μεταφυσικής φιλοσοφίας, αλλά μέσα απ' τη βασανιστική λειτουργία της θρησκευτικής και ηθικής συνείδησης» (η αραιώση των γραμμάτων δική μου).

Αυτό ακριβώς το βιώνει κανείς και το αισθάνεται στην ποίηση του Τζον Ντον. Βρίσκει το αίσθημα του αμαρτωλού που ικετεύει τον Θεό για σωτηρία, την τύψη, την κραυγή μετάνοιας, τον φόβο, αλλά και ενίοτε την πρόκληση μπροστά στον έσχατο εχθρό, τον θάνατο, την ελπίδα στην αιώνια ζωή, την πίστη στη δεύτερη παρουσία κ.λπ.. σ' όλο το μεγαλείο, την ένταση και τη δύναμή τους. Ο αναγνώστης τα ζει όλα αυτά με τρόπο, που ίσως η μελέτη της ποίησης είναι σε θέση να αυξήσει όχι μόνο τη μεταφυσική του αγωνία, αλλά τελικά να του δώσει και τα στοιχεία εκείνα, που θα τον βοηθήσουν να επαυξήσει και να εμπλουτίσει την πίστη του και να βρει γαλήνιο λιμάνι και αγκυροβόλι εφησυχασμού στον Δημιουργό του ανθρώπου.

Δικαιωματικά σε Σένα ανήκω κι αφήνομαι σε Σένα,
 από Σένα πρωτοπλάστηκα και για Σένα.
 Είμαι ο γιος σου, που το φως μου από Σένα πήρα,
 Είμαι ο υπηρέτης σου που τους πόνους του γιάτρεψες.
 Το ποιμνίο σου, η εικόνα και πριν προδώσω τον εαυτό μου
 ναός του αγίου πνεύματός σου.
 Γιατί λοιπόν ο διάβολος μ' αρπάζει;
 Γιατί να κλέβει ό,τι δικαιωματικά Σου ανήκει;
 [.....]
 Κι ο Σατανάς μίσος για μένα τρέφει, κι όμως δε θέλει να με
 χάσει.

Αυτό είναι το μεγαλύτερο μέρος από το 1ο Ιερό Σονέτο του Ντον (από τη Θεϊκή Σπουδή), ενώ στο 2ο Σονέτο ο ποιητής ζητάει τη θεία χάρη, γιατί αισθάνεται την ψυχή του

Σαν μετανάστης που τον τόπο τον έχει προδώσει
 ή σαν τον κλέφτη, που, ωσότου την καταδίκη του σε θάνατο
 ακούσει, θέλει απ' τη φυλακή να έβγει.
 Ωστόσο, καταδικασμένο στην εκτέλεση σαν τον τραβάνε,
 φυλακισμένος θα 'θελε να βρίσκεται ακόμα...

(Από το II Σονέτο)

Είναι αξιοσημείωτες οι παραπάνω εικόνες που τόσο δραστη-
 κά λένε αυτό που θέλουν να εντυπώσουν. Σαν ένας άλλος φαλμω-
 δός του αρχαίου Ισραήλ, η ποίηση του οποίου αναμφίβολα επέ-
 δρασε στη δική του, ο Ντον αναφωνεί:

Καθάρισε απ' τον ρύπο την ψυχή μου·
 ντύσε την με την αρετή, για να μπορέσω
 τη σάρκα και τον διάβολο ν' αφήσω και να υψωθώ κοντά Σου.

(Από το III Σονέτο)

Ακόμα, σαν τον βιβλικό Ιώβ, αισθάνεται ότι είναι ουτιδανός,
 αντιλαμβανόμενος τη μηδαμινότητά του. Δε θέλει να ερίζει με τον

Θεό· αλλά και με τη λογική δεν μπορεί να λύσει όλα τα πυκνά ερωτήματα που τον βασανίζουν στα τρίςβαθα του.

Έτσι διαβάζουμε στο ΙΧ Σονέτο του:

*Γιατί τάχα το λογικό κι η πρόθεση να κάνουν
τα όμοια αμαρτήματα πιο τρομερά για μένα;
Κι αφού αμέτρητο έλεος και δόξα, θεέ μου, έχεις,
γιατί απειλεις και τρομερή ξεσπάει για με η οργή σου;
Μα εγώ ποιος είμαι που τολμώ με Σένα να ερίζω;
[.....]
Ζητάω, Κύριε, έλεος, αν θέλεις να ξεχάσεις.*

Ακόμα ο ποιητής ζητάει από τον Θεό τη χάρη Του:

*Η χάρη σου ας με φτερώσει, απ' τα τεχνάσματά του να ξεφύγω
Και σα μαγνήτης τη σκληρή καρδιά μου τράβηξε κοντά σου.*

(I Σονέτο από τη β' Θεϊκή Σπουδή)

Σ' άλλη περίπτωση αισθάνεται ότι υστερεί στο χριστιανικό ευαγγελικό ζήλο, γι' αυτό και παρακαλεί:

*Χύσε στα μάτια μου καινούργιες θάλασσες, για ν' αξιωθώ
τον κόσμο μου να πνίξω μες στο κλάμα,
ή να πνιγεί, αν δεν πρέπει πια, να τον ξεπλύνω.
Μα, όχι, πρέπει να καεί...
Και κάψε με, ω Κύριε, με το φλογερό σου ζήλο,
του οίκου σου το ζήλο, που οι φλόγες του τη θεραπεία δίνουν.*

Ωστόσο, το πιο συγκλονιστικό Ιερό Σονέτο του Ντον παλλόμενο από ιερό σφρίγος και δύναμη, είναι, νομίζω, το 6ο Σονέτο από τη Θεϊκή Σπουδή, όπου ο ποιητής παρουσιάζει τη «φιλοσοφία» του πάνω στη δύναμη του θανάτου, αντιτάσσοντας όμως μια ισχυρή χριστιανική πίστη για την αντιμετώπισή του. *Death be not proud*, είναι ο πρώτος στίχος του Σονέτου και ο Richard Redmer, μαζί μ' ένα άλλο ποίημα του Ντον, το χαρακτήρισε ως το διπλό του επιτάφιο επίγραμμα (*His Double Epitaph*).

Μην καμαρώνεις, θάνατε, γιατί πολλοί σε είπαν
 δυναμικό και τρομερό. Καμιά δεν έχεις δύναμη·
 τι εκείνοι που νομίζεις πως συντρίβεις, δεν πεθαίνουν.
 Ούτε και μένα, θάνατε φτωχέ, μπορείς να με σκοτώσεις.
 Ο ύπνος κι η ανάπαυση που 'ναι τα σύμβολά σου,
 είναι για μας απόλαυση: έτσι, χαρά χαρίζεις
 στους διαλεχτούς, που έρχονται κοντά σου ν' αναπαύσουν
 τα κόκκαλά τους κι η ψυχή τη λύτρωσή της να 'βρει.
 Το Πεπρωμένο υπηρετείς, την Τύχη, τους απελπισμένους
 και τους βασιλιάδες.
 Με το φαρμάκι κατοικείς, με αρρώστιες και πολέμους.
 Κι η παπαρούνα και τα μάγια 'χουν τη δύναμη να μας
 χαρίζουν ύπνο
 γλυκύτερο από σένα. Τότε, γιατί καυχιέσαι;
 Σύντομος ύπνος κι ύστερα ξυπνάμε πια αιώνια
 και δε θα υπάρχει θάνατος, θάνατε, θα πεθάνεις.

Διαβάζοντας κανείς αυτό το ποίημα, δύσκολα μπορεί ν' απο-
 φύγει να κάνει κάποιο συσχετισμό με ανάλογους στίχους του με-
 γάλου Reiner Maria Rilke, ή με το ωραίο ποίημα του υπερρεαλι-
 στη Ντύλαν Τόμας «Κι ο θάνατος δε θα 'χει πια εξουσία» (έχουν
 άλλωστε σημειωθεί αρκετά σημεία αναφοράς μεταξύ τους). Αλλά
 ακόμα πιο δύσκολα μπορεί ν' αποφύγει το συμπέρασμα ότι ο
 Ντον όπως κι οι άλλοι δυο, αντλεί λέξεις, φράσεις και νοήματα α-
 πό το υπέροχο βιβλίο της Αποκάλυψης του Ιωάννη με την πύρινη,
 άγρια και συγχρόνως άγια γλώσσα:

Μακάριος και άγιος ο έχων μέρος εν τη αναστάσει
 την πρώτη· επί τούτων ο δεύτερος θάνατος ουκ
 έχει εξουσίαν (Απ. 20: 6)

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειώσουμε ότι παρόμοιες πρω-
 τότυπες σκέψεις για τον θάνατο σε σχέση με τη ζωή παρουσίασε
 ο ποιητής στο τελευταίο κήρυγμά του, που εκφώνησε το 1630, έ-
 να μήνα πριν από τον θάνατό του. Έχει τον τίτλο Death's duell
 (Μονομαχία θανάτου).

Παρόλο που είναι κείμενο πεζό, διαβλέπει κανείς και σ' αυτό μια έστω *latu sensu* ποιητική έμπνευση και διάθεση:

Αυτό που ονομάζουμε ζωή, δεν είναι παρά μια Hebdomada mortium, μια εβδομάδα θανάτων, επτά ημέρες, επτά περίοδοι της ζωής μας που έχουν ξοδευτεί στο θνήσκειν. Ένας θάνατος, επτά φορές πίσω μας και τούτο είναι ένα τέλος. Η γέννα πεθαίνει στο νηπιακό καθεστώς και το νηπιακό καθεστώς πεθαίνει στη νεότητα και η νεότητα και τα λοιπά στάδια πεθαίνουν στο γήρας και το γήρας πεθαίνει κι αυτό και τερματίζει τα πάντα.

Οι σκέψεις βέβαια γύρω απ' το θέμα του θανάτου, αλλά πολύ περισσότερο, ο πόνος που επιφέρει ο θάνατος των αγαπημένων προσώπων, οδηγούν στη θλίψη, που ο Ντον την αποκαλεί σε μια ελεγεία του

Θλίψη που σ' αυτή χρωστάμε ό,τι είμαστε...
(*Sorrow to whom we owe all that we be...*)

Απ' τη θλίψη αυτή, όμως, πηγάζει η ποιητική χαρά του ποιητή. Γιατί υπάρχει κάποια χαρά στους πόνους των ποιητών που μόνο αυτοί γνωρίζουν, όπως έλεγε χαρακτηριστικά ο Κούπερ.

Έτσι, μπορούμε να δούμε ότι όλο το έργο του Ντον είναι δομημένο πάνω στο αιώνιο τρίπτυχο έρωτας - ζωή - θάνατος, και αναδύεται από τη θλίψη που φέρει ο θάνατος, από τον πόνο για την πτώση, τον εγκλωβισμό και τη μοίρα των λογικών όντων, των ανθρώπων, που φέρουν το σταυρό τους και πορεύονται. Αλλά ωστόσο, ο καθένας είναι ελεύθερος να εκλέξει το σταυρό του, όπως λέει στο ποίημα του *The Cross* (Ο Σταυρός)

*Ποιος μπορεί να μου αρνηθεί τη δύναμη και την ελευθερία
να τεντώσω τα χέρια μου, και να 'μαι ο Σταυρός του εαυτού μου,*

αναγνωρίζοντας ότι:

No cross is so extreme as to have none.

(Κανένας Σταυρός δεν είναι τόσο ακραίος, όσο το να μην έχεις Σταυρό.)

Παρατέθηκαν αρκετά κομμάτια κυρίως απ' τα ιερά Σονέτα του Ντον, για να δοθεί στον αναγνώστη μια ικανή γεύση της ιδιόρρυθμης ποίησής του, αλλά και για να γίνει πιο ευνόητη η ποιητική του, για την οποία θα πρέπει να πούμε μερικά ακόμη.

Ήδη από την εποχή του, αλλά και αργότερα, παρατηρήθηκε ότι ο Ντον είναι «ανορθόδοξος» σκοτεινός ποιητής. Ο προαναφερθείς κριτικός Samuel Johnson προέβλεπε ότι «ο Ντον θα σβήσει, επειδή δεν θα γίνει νοητός», και πράγματι, όπως εσημείωσε ο James Reeves, χρειάζεται αξιοσημείωτη προσπάθεια ερμηνείας, γιατί υπάρχουν κομμάτια τόσο περίπλοκα, που απαιτούν αρκετό χρόνο και κόπο για να τα καταλάβεις. Και βέβαια, αν δεν τα καταλάβεις, δεν μπορείς και να τα εκτιμήσεις, ή να τα αποτιμήσεις. Αλλά, αυτά ακριβώς τα στοιχεία, είναι εκείνα που θέλγουν τον σοβαρό μελετητή της ποίησης. Κι ο Ντον, αν και για κάποιο διάστημα παραμερίστηκε και λησμονήθηκε, από τις αρχές του αιώνα μας άρχισε ν' αποσπά το ενδιαφέρον των φιλολόγων και κριτικών με αποτέλεσμα να κερδίσει το χαμένο έδαφος.

Χωρίς αμφιβολία, έχουμε να κάνουμε με μια ποίηση τραχιά, με περίπλοκη σύνταξη και απότομους ελιγμούς και παράδοξα, με απρόβλεπτες μεταπτώσεις της σκέψης και του αισθήματος, μ' έναν ποιητικό λόγο που κλώθεται και υφαίνεται γύρω από την εξεζητημένη μεταφορά, την πρωτότυπη εικόνα, με λογικό ειρμό και πρόοδο, με υπονοούμενα και με δραματικότητα, με πύκνωση νοημάτων και προσπάθεια συμφιλίωσης των αντιθέτων, (όπως του κυνισμού και της χαράς, της θλίψης και της αισιοδοξίας) με ψυχολογικές αναλύσεις, μ' έναν πρωτόγνωρο γλωσσικό πλούτο, με ποιήματα που κάμουν τελικά το πνεύμα να συνυπάρχει με τη συγκίνηση μ' έναν άρρηκτο ισχυρό δεσμό, που καθηλώνουν τον αναγνώστη, οποιασδήποτε εποχής. Δηλαδή, έχουμε μια ποίηση

τόσο σύνθετη και περίπλοκη, όσο αινιγματική και περίπλοκη ήταν και η ψυχοσύνθεση του ίδιου του Ντον. Μια ποίηση που είναι συνάρτηση των πλατιών του γνώσεων. Μια ποίηση που πολλές φορές ίσως δεν πείθει με τη λογική της διαύγεια, αλλά πάντως υποβάλλει.

Αυτά ακριβώς τα στοιχεία ήταν εκείνα που είλκυσαν την προσοχή του μεγάλου Άγγλου ποιητή Τ.Σ. Έλιοτ, αλλά και του Γαίητς και άλλων συγγραφέων του 20ού αιώνα, που διείδαν στο πρόσωπο και στην ποίηση του Ντον αυτό που θεωρείται προοδευτικό και μοντέρνο, ενώ αυτά ακριβώς τα στοιχεία, τον είχαν υποτιμήσει στην εποχή του και συνέβαλαν στην παραμέληση του έργου του.

Ο Τ.Σ. Έλιοτ μάλιστα, στο δοκίμιό του «Οι μεταφυσικοί ποιητές, 1921» αναγνώρισε την ευεργετική επίδραση της ποίησης του Ντον επάνω του καθώς και άλλων μεταφυσικών, τονίζοντας ότι στα ποιήματα αυτού του είδους η σκέψη και το συναίσθημα συλλειτουργούν «ως ένα σώμα», πράγμα που δεν καταφέρνουν οι μεταγενέστεροι ποιητές, οι οποίοι διασπούν το πνεύμα απ' το συναίσθημα. Την επίδραση του Ντον πρέπει να 'χει υποστεί και ο Νομπελίστας (1989) Γιόσεφ Μπρόντσκι, ο οποίος μάλιστα έχει αφιερώσει και ένα ωραιότατο «μεγάλο ελεγείο» στον Ντον, που απ' ό,τι γνωρίζω, δεν έχει ακόμα μεταφραστεί στη γλώσσα μας.

Ίσως ένας μεγάλος ποιητής ποτέ δεν μπορεί να γίνει και να θεωρηθεί «μεγάλος», αν δεν είναι ταυτόχρονα ακαταπόνητος στοχαστής και μελετητής. Χωρίς πνευματική εγρήγορση και εξάσκηση, το ταλέντο φθίνει. «Φύσιν έχειν άριστόν εστι, δεύτερον δε μανθάνειν», έλεγε ο κωμωδιογράφος Επίχαρμος (γ. 500 π.Χ.). «Είμαι πρώτα μελετητής και ύστερα ποιητής», τόνιζε συχνά και ο μεγάλος αργεντινός ποιητής Χόρχε Λουί Μπόρχες. Και ο Ντον, υπήρξε πράγματι εξάαιρετος μελετητής. Το αποκαλύπτουν τα άφθονα πεζά του έργα. Ιδιαίτερα σημαντικά θεωρούνται τα περίφημα κηρύγματα (Sermons), που αποδεικνύουν τον Ντον βαθυστόχαστο και ικανό κήρυκα του θείου λόγου. Η πεζογραφική δημιουργία του Ντον φανερώνει πνεύμα οξύ με τη δύναμη προσω-

πικρότητας, που αντί ο χρόνος να τη ζημιώνει, αντίθετα, την εξυψώνει και την καθιστά δυνατότερη.

Από τα πεζά έργα του Ντον προέρχονται μερικές θαυμάσιες φράσεις του, που έγιναν περίφημες από μια ιστορική ας την πούμε έτσι, συγκυρία. Έγιναν το motto στο γνωστό έργο του Έρνεστ Χέμινγουэй «Για ποιον χτυπάει η καμπάνα». Τα λόγια αυτά βρίσκονται στον 17ο από τους «Ευλαβικούς λόγους» (Devotion XVII) του Ντον, όπου ο ποιητής επεξηγεί τα λόγια «Nunc lento sonitu dicunt: Morieris».

*Κανένας άνθρωπος δεν είναι μοναχικό νησί.
Κάθε άνθρωπος, είναι ένα κομμάτι της ηπείρου, ένα
κομμάτι απ' τη στεριά. Όταν η θάλασσα αρπάζει μια
χούφτα γης, η Ευρώπη ελαττώνεται σαν να 'χε αρπαχτεί
ένα ακρωτήριο, το ίδιο σα να 'τανε του φίλου σου το σπίτι
ή το σπίτι το δικό σου. Κάθε ανθρώπινος θάνατος με
ελαττώνει, γιατί είμαι άρρηκτα δεμένος με την ανθρωπότητα·
και γι' αυτό ποτέ μη ρωτάς για ποιον χτυπά η καμπάνα-
χτυπά για σένα.*

Είναι αξιοσημείωτο ότι στους στίχους του διάσημου μοντερνιστή ποιητή Έζρα Πάουντ

*Γιατί δεν είσ' ένα κομμάτι αλλά σύνολο
Δεν είσαι ένα μέρος αλλά ύπαρξη*

βρίσκουμε παρόμοιες σκέψεις μ' αυτές του Ντον, κι αν δεν είναι σύμπτωση, θα πρέπει τούτο να οφείλεται ασφαλώς σ' επίδραση του Ντον στον Πάουντ. Έχω όμως την υποψία, ότι οι ρίζες των λόγων και των δυο μεγάλων ποιητών θα πρέπει ίσως ν' αναζητηθούν στα λόγια του απ. Παύλου «Οι πολλοί εν σώμα εσμέν το δε καθ' εις αλλήλων μέλη» (Ρωμαίους 12:4). Ή ίσως ακόμη, στην αριστοτελική ρήση «αναιρουμένου του όλου ουκ έσται πους, ουδέ χειρ» (Πολιτικά). Αλλά αυτό είναι θέμα ιδιαίτερης μελέτης που θα μπορούσε να καταδείξει μέχρι πού φθάνουν ο βαθύρριζες ποιητι-

κές προεκτάσεις των μεγάλων αυτών λογοτεχνών.

Είναι φανερό, μετά απ' όλα αυτά που αναφέραμε, ότι οτιδήποτε άλλο να ειπωθεί για τον Ντον, εγκωμιάζοντας το έργο του, μάλλον θα τον μειώσει. Γι' αυτό τελειώνει το δοκίμιο αυτό για τον μεγάλο μεταφυσικό ποιητή, με μια κριτική αποτίμηση του έργου και της ποιητικής του από τον διάσημο ιστορικό Will Durant:

«Ο στίχος του είναι τραχύς, αλλά τον ήθελε να είναι ούτω· απέρριπτε τας επιτηδευμένας χάριτας της Ελισαβετιανής εκφράσεως και ηρέσκετο εις μη φθαρείσας λέξεις και εις εντυπωσιακήν προσωδιάν[...]. Ο άνθρωπος αυτός έφθασεν εις τοιαύτην λεπτότητα και βάθος αισθήματος, ώστε ουδείς άλλος ποιητής ηδυνήθη να τον φθάσει εις αυτήν την καταπληκτικήν εποχήν παρά μόνον ο Σαίξπηρ.»

Ιδού λοιπόν ο Ντον, ένας ποιητής εφάμιλλος του Σαίξπηρ κι όμως λίγο γνωστός στον ελλαδικό χώρο! Οφείλουμε να τον μελετήσουμε με προσοχή και ευθύνη, αν θέλουμε να μεταλάβουμε από το ατίμητο σώμα της ποίησής του, που ο Ντον υπήρξε αφοσιωμένος θεράπων και ειλικρινής υπουργός της.

